

Kylien uhat ja mahdollisuudet

Juha Kuisma – Teuva 30.5.2024

Vielä 1950-luvulla puolet suomalaisista asui maaseudulla, siis kylissä. Oli seuroja ja yhdistyksiä, - ja monella yhdistyksellä oli oma talonsa. Kansakoulu ja myöhempi peruskoulu oli joka kylässä. Näitä kouluja oli Suomessa seuraavasti:

-1960 6939 kpl

-1980 4877 kpl

-2000 3726 kpl

-2022 2039 kpl

Pienten kouluyksikköjen lukumäärä on siis pudonnut melkein 4000 kappaleella. Käytännössä ainakin 3000 lakkautetuista kouluista on ollut kyläkouluja. Jäljellä oli vuonna 2022 673 kpl alle sadan oppilaan koulua. Näistä noin puolet (runsas 300) oli alle 50 oppilaan kouluja.

Karu totuus on, että koulu loppuu jos lapset loppuvat. Kouluja on myös lakkautettu vetoamalla taloudellisiin säästöihin. Sami Tantarimäki on tutkimuksissaan todennut, että koulujen lakkauttamistilanteissa lakkautusta on perusteltu säästöillä, mutta oletettuja säästöjä ei kuitenkaan ole oikeastaan koskaan syntynyt.

Pitkän ajan kehityksen suunnan voi sanoa yhdellä lauseella: kylät ovat kaikista kehittämisponnisteluista huolimatta menettäneet ja menettävät koko ajan väkeä. Kehitys on ollut dramaattista, hidasta, mutta kylien näkökulmasta järkyttävää.

Tälle kehitykselle pitäisi pystyä nimeämään syytä. Perussyynä on seuraava. Tekniikan kehittyessä työvoimafunktio pusertaa ihmisiä pois maaseudun perinteisistä luonnonhoitoammateista. Traktori, monitoimimetsäkone, moottorisaha ja sähkömoottorit korvaavat ihmistyötä ja eläinperäistä energiaa. Esimerkiksi nykyään yksi tekijä voi kylvää ja korjata viljasadon 300 hehtaarilta.

Maalla voi toki asua ja toimia olipa ammatti mikä tahansa. Yrittäjä, insinööri, lentokapteeni, sairaanhoitaja, päätoimittaja...Mutta maalla asuminen tai paluumuutto vaatii vahvan henkilökohtaisen siteen johonkin kylään: side voi olla peritty talo, aviopuoliso, perheyritys, harrastus tai muu yhteys. Asukkaan tulee arvostaa maalla elämistä aktiivisena elämäntapana. Se vaatii henkistä vastavirtaan kulkemista. Jotta maalla-asuja tulee toimeen, muuttokuormassa on oltava mukana osaamista ja tilauksia sekä työn kysyntää. Monelle suomalaiselle riittää kesämökki.

Taustalta voimme tunnistaa vieläkin perustavamman syyn. Vaikka sähköverkko tai tietotekniikka ovat sinällään sijainti- ja mittakaavaneutraaleja, keskittää fossiilikapitalismi toimintoja pois maalta ja kylistä taajamiin ja kaupunkeihin. Fossiilisten polttoaineiden käytön tahti on täysin ihmisen vallassa. Fossiilienergia pyörittää laitteiksi sidottua pääomaa päivät, yöt, viikonloput, koko ajan 24 tuntia vuorokaudessa. Tämä johtaa kannattavuussuhteisiin, joissa keskitetty tuotanto käytännössä joka kerta voittaa hajautetun ja aurinkoenergian vaihteluun perustuvan tuotannon. Kiinteät kustannukset jakautuvat suurelle tapausjoukolle eli yksikkökustannukset alenevat. Mikä kaikki siis tyhjentää maaseutua ihmisistä.

* * *

Kehitykselle on ehdotettu vaihtoehtoja. Käyn seuraavassa läpi eräitä vuosien kuluessa tarjottuja ratkaisumalleja, jotka yhteiskunnan valinnoiksi tullessaan olisivat pehmentäneet edellä kuvattua kyliin kohdistunutta rajua rakennemuutosta.

Arkkitehti Alvar Aalto esitti 1930-luvulla **Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelmassa** (vastaa maakuntakaavaa) toimintojen hajasijoittamista niin, että olemassa olevista liikenneyhteyksistä ja asutusrakenteesta saataisiin paras mahdollinen irti. Suomi oli tuohon aikaan pääomakoyhä maa joka eli metsäteollisuudesta. Oli järkevää pohtia desentralisoidun yhteiskunnan mahdollisuutta.

Opetusministeriön filosofeeraava osastopäällikkö Kalervo Siikala ehdotti 1970-luvulla ensimmäisen kyläkoulujen kuolema-aallon alkaessa, että kyläkoulujen **opettajat koulutetaan kuntien sivutoimisiin kulttuuritehtäviin**, jolloin he voisivat jatkaa kylässä opettajina vailla pelkoa töiden loppumisesta tai ansiotason alenemasta.

Professori Lauri Hautamäki tutki 1970 ja 1980 –luvuilla osallistuvan toimintatutkimuksen metodilla kyliä. Hän sai tuhannet kylät innostumaan **kyläsuunnitelmista**. Kylät perustivat kylätoimikunnan tai kyläyhdistyksen kehittämään omaa kylää, kotikylää. Nykyään kyläsuunnitelmia ei enää tehdä, koska ne eivät johda mihinkään. Niiden sijasta kylät valmistelevat Leader-hankkeita, mikä on pelkästään hyvä asia.

Tarkoituksena oli, että kyläsuunnittelu olisi yhdistetty nousevaan kuntasuunnitteluun ja näin luotu yhteistä hyvää kansanvaltaisesti ja pitkällä aikajänteellä. On paikallaan pohtia, mikä tässä ideassa meni pieleen. Olisiko Kuntaliiton (Maalaiskuntien liiton/Kunnallisliiton) pitänyt olla asiassa aktiivisempi? Vai estikö asian etenemisen muiden kuntalaisten mustasukkaisuus tai jopa n.s. politiikka? Ajateltiin salaa, että miksi noita kylissä asuvia tulisi erikseen suosia, kun ei meitäkään... Tällöin unohdettiin, että jokainen kunta huolehti lakisääteisesti kuntakeskuksesta sijoittamalla sinne kirjaston, urheiluhallin, terveyskeskuksen ja keskeiset koulut. Kirkonkyläin harvoin perustettiin kyläyhdistyksiä, koska kunta tuli hoitaneeksi niiden asiat muutoinkin.

1990 luvulla idearikas keskisuomalainen opettaja Vesa Purokuru lienee ollut ensimmäinen, joka rakensi systemaattisesti **kyläkoulusta monipalvelupiste –idea**. Aivan kelpo idea, mutta sitä kokeiltiin sittenkin alle kymmenessä koulussa. Sen toteuttaminen edellytti kolmea täysosumaa samaan kuntaan: valistunutta sivistysjohtajaa, strategisesti ajattelevaa talousjohtajaa sekä kunnanvaltuustoon sopivan kylämyönteistä kokoonpanoa. Koulu monipalvelupisteenä on innovaatio ja instituutio joka yhä puoltaa paikkaansa, mutta sen puolestapuhujia on niukalti. Eikä niitä juurikaan ole valtakunnallisissa etujärjestöissä.

* * *

On selvää, että mikä tahansa kyläkoulu loppuu, jos lapsia ei riitä. Monin paikoin aktiivinen kyläyhdistys onnistui kuitenkin hankkimaan kylään uusia asukkaita ja siten pelastamaan koulun vuosiksi tai jopa vuosikymmeniksi. Mutta kehityksen raakaa päävirtaa ei aktiivinen kyläyhdistyskään pysty kääntämään. Ellei sitten kylää satu osumaan yritystä, joka kilpailee menestyksellisesti eurooppalaisilla markkinoilla: sisustaa ambulansseja, pullottaa lähdevettä, muotoilee alumiinilistoja.

Kylän monipalvelukeskuksen jälkeen on ideoitu **liikkuvia eli mobiileja palveluita**. Vanhastaan tällainen palvelu on ollut 1970-luvulla kauppa-autojen esimerkin mukaan rakennetut **kirjastoauto**. Kirjastoautot palvelevat yhä kautta Suomen, ylläpitävät alueellista tasa-arvoa - ja koulujen ja päiväkotien pihoihin tullessaan kasvattavat lapsia kirjojen käyttäjiksi ja kirjojen ystäviksi.

Myös **terveyspalveluja on kokeiltu mobiileina versioina**, mm. Etelä-Karjalan sote-alueen Eksoten toimesta. Mobiilipalvelujen tehoon vaikuttaa kuitenkin siirtymäaikaisten pituus, mikä vähentää varsinaiseen palveluun käytettyä aikaa ja lisää palvelun yksikkökustannusta.

Mobiilien palvelujen ideasta on vain askel erilaiset **kuljetuspalvelut yhdistävään logistiikkaan**. Maaseudulla huristelee samoina tunteina paketinjakeluyhtiöiden autoja, lehdenjakeluautoja, leipäautoja, koulutakseja jne. Periaatteessa olisi mahdollista yhdistää kaikki nämä palvelut sähköisesti yhdeksi kuljetuslogistiikaksi jopa niin, että kylätalon päädyssä olisi lokerikko asukkaille lähetettyjen toimitusten noutamispaikaksi.

Viimeksi mainittu logistinen mahdollisuus perustuu **valokuituun**. Maassa, jonka hallitusmuoto on tasavalta, pitäisi valokuituverkon ylittää jokaisen asumukseen kautta maan. Kuitenkin valokuituverkon kattavuus on Suomessa Euroopan kolmanneksi heikoin. Tämä on yhteiskunnallista ymmärtämättömyyttä, yhteinen häpeä joka kertoo koko Suomen idean unohtamisesta, valtaa pitävien laiminlyönnistä.

* * *

Käsittelen seuraavaksi kolmea kylien kehittämisen myönteistä näkökulmaa. Ne ovat kylien mahdollisuuksia, vaikka kylien väkiluku edelleen vähenee. Näitä ei aina edes mielletä kylää kehittäviksi toimiksi.

Ensimmäiseksi mainitsen kylien **kesäjuhlat**. Kylän kuin kylän kannattaisi järjestää jonkinlainen kesäjuhla keskellä lomakuukausien suurta suvea. Yleisöksi sopii kutsua kyläalueen kesämökkiläiset, entiset kyläläiset ja nykyisen asukkaat. Tuollaiseen juhlaan voivat tulla kaikki vailla pelkoa, että joutuvat vasten tahtiaan pakotetuiksi talkoisiin, kyläyhdistyksen tehtäviin tms. Ihmiset kyllä tulevat tapaamaan vanhoja tuttujaan, kunhan kutsu käy. Facebookilla tai whatsappilla jne.

Kesäjuhlassa ihmiset juttelevat keskenään ja utelevat toisiltaan kaikenlaisista asioista. Tietoa vaihtuu eri suuntiin kuin vahingossa. Kesäjuhla on kuin iso biologinen tietokone joka selvittää mikä on kylän tilanne suhteessa suureen maailmaan, sen ilmiöihin ja mahdollisuuksiin. Kesäjuhla lisää kylän yhteenkuuluvuutta ja auttaa kuin huomaamattaan niitä, jotka ovat vuorollaan kylätoiminnan tekemisen paikoilla.

Toinen, mahdollisesti vieläkin yllättävämpi kehityksen vipusin liittyy **isovanhemmuuteen**. Vaikka kylän lasten määrä ei olisikaan kovin suuri, on monilla kyläläisillä kouluikäisiä **lastenlapsia**. Se, mitä asioita lastenlapset kokevat lomilla, mummun ja vaarin luona käydessään, heijastuu heidän käsityksekseen siitä, mitä ovat kylät ja millainen on maaseutu. Aikuisina lapsuuden kesät vaikuttavat ihmisen valintoihin.

Isovanhemmat osaavat ohjata lasten lapset puuhiin kasvien ja eläinten kanssa, käden taitoihin, vapaaseen majojen rakentamiseen, tutkimus- ja löytöretkiin, metsien siimekseen, onkiretkille. Isovanhempien vaikutus näissä asioissa on valtava. He opettavat, mitä on ihmisen olo maan päällä, taivaan alla, keskellä elävää vihreää. Eikä tällaiseen tarvita kyläyhdistyksen päätöksiä. Jos lapset kokevat vapauden ja onnen hetkiä maalla, osaavat he aikuisina arvostaa kylien Suomea, vaikka olisivat teknisessä mielessä asuneet koko ikänsä kaupungissa.

Kyliä ja maaseudun kolmas mahdollisuus sisältyy sivistyssanaan **resilienssi**. Sana tarkoittaa kriisinkestävyyttä, iskunkestävyyttä, yhteiskunnan kykyä pysyä toimintakelpoisena vaikka se kohtaisi häiriöitä. Suomen turvallisuustilanne, Ukrainan sota, ilmastonmuutos ja oireet globaaleista väestöliikkeistä kertovat viestiä siitä, että olemme menossa kohti huonosti toimivaa maailmaa. Epävarmuudet, riskit ja erilaiset kriisit voimistuvat. Eikä ole merkkejä siitä, että ihmiskunta näistä merkeistä viisastuisi. Suoraan sanoen: olemme menossa kohti vaikeampia aikoja. Kriisinkestävyyttä tullaan tarvitsemaan.

Puolustuskyvyn, huoltokyvyn ja varautumisen lisäksi Suomi tarvitsee uudistuviin luonnonvaroihin ja hajautettuun asumiseen perustuvaa potentiaaliaan. Tämän voi sanoa niinkin, että keskeinen osa Suomen resilienssiä on maaseudun kylissä. Se on osa kansallista turvallisuutta siinä kuin Nato. Mihän Helsingin seutu tai Kaakkois-Suomi voidaan evakuoida, jos evakuointia vaativa tilanne osuu päälle? Tai miten eletään, jos

kauppamerenkulku Itämerellä käy mahdottomaksi, tietoliikennekaapelit katkaistaan tai valtakunnan sähköverkko lamautetaan?

Jonkinlainen alku kylien ylläpitämisen resilienssin kirkastamiseksi olisi siinä, että **kylätalot ja seurantalot sekä jäljellä olevat kyläkoulut varusteltaisiin kriisiajan keskuksiksi**, jotka valtakunnan verkoista irrallaankin ollen pystyisivät tarjoamaan suojaa ja turvaa tarvitseville. Tämä on mahdollista suhteellisen vähällä rahalla, esimerkiksi Leader-hankeilla. Tässä kohtaa EU:n maaseudun kehittämisen Älykäs kylä –filosofia ja Suomen ajankohtaiset tarpeet kohtaavat. Eri maakunnissa valmistellaan tämän kaltaisia laajoja kylätoimintahankkeita ja niille sopii toivoa menestystä. Resilienssi on kylien suurin mahdollisuus.

Kriisiytyvässä maailmassa ihmiset pohtivat yhä laajemmin, mikä asumisen ratkaisu antaa turvaa muuttuvissa oloissa. Yksi hyvä vastaus on: muuta kylään, hanki aurinkopaneelit, puulämmitys ja oma perunamaa!